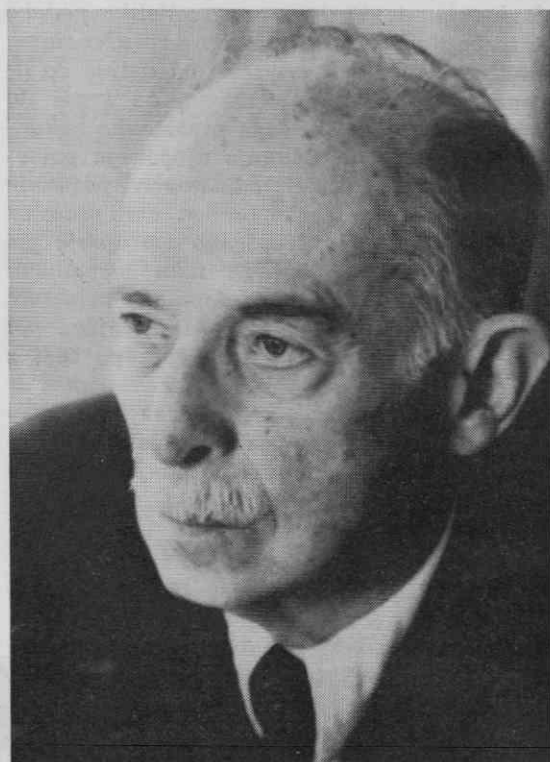


## V SPOMIN MILKA KOSA

(12. XII. 1892—24. III. 1972)

V skoraj osemdesetih letih življenja in v šestdesetih letih javnega dela — odkar je še kot gimnazijec (1911) mogel objaviti svojega prvenca le z začetnicama svojega imena, do lanskega februarja, ko ga je poslabšanje zdravja zadnjič in dokončno odtrgalo od delovne mize prav tedaj, ko je v »Gospodarski in družbeni zgodovini Slovencev« izšla kot najzgovornejša sinteza življenjskega dela njegova karta »agrarne naseljenosti slovenske zemlje« v srednjem veku — si je moral Milko Kos kot univerzitetni profesor in akademik pogosto nalagati za dolga leta bremena širokih in pomembnih funkcij v organizmu slovenskega kulturnega življenja. Samo čas, ki ga je žrtvoval po maju 1950 kot glavni tajnik Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, bi znašal preračunan vsaj dobrih pet let vsakdanjega osemurnega dela. Pa je bilo še toliko drugega te vrste na univerzi, fakulteti, v Muzejskem, Zgodovinskem društvu, društvu arhivarjev in tako naprej. Pa vendar bo ostal Kos vselej navzoč v našem kulturnem in znanstvenem življenju — ne samo v njuni zgodovini — predvsem po tistem delu, v katero ga je uvedel že kot srednješolca njegov oče, Franc Kos. Vselej nam bo stal ob strani predvsem kot zgodovinar slovenskega naroda.

Letos poteka devetdeset let, odkar sta izšli prvi dve razpravi Franca Kosa o slovenski zgodovini. Od tega pomembnega mejnika v razvoju naše zgodovinske vede naprej sta drug za drugim oče in sin zavzemala prvo mesto pri naporih za boljše in globlje spoznavanje slovenske preteklosti. Zato je slovo od Milka Kosa slovo od tistega velikega slovenskega zgodovinarja, ki nas je živo povezoval z vsem oblikovanjem slovenske zgodovinske vede. V dobo sistematičnega zbiranja, odkrivanja virov in urejanja njihovih podatkov spadajo njegova »učna leta« ob strani njegovega očeta. Obdobje problemske analize pa je sam sooblikoval na enem najpomembnejših delovnih mest, od 1945 naprej nesporno kot prvi med nami in kot najvidnejši pred-



stavnik slovenskih zgodovinarjev in naše vede v Jugoslaviji in pred svetom.

Znanstvena zapuščina Milka Kosa — preko 350 objavljenih del, nekaj kljub nedokončnosti izredno dragocenih rokopisov in mnogi tisoči izpiskov iz še neobjavljenih virov — je veliko preobsežna, da bi jo ob tej priložnosti mogel kakorkoli prikazovati, saj spadajo vanjo tako pomembna dela kot je prva znanstvena sinteza srednjeveške zgodovine Slovencev, znamenita objava Konverzije, pretres v Sloveniji ohranjenih srednjeveških rokopisov, obsežne knjige objav urbarjev in toliko razprav o vprašanih srednjeveške kolonizacije slovenske zemlje.

Le v enem delu nastajanja njegove znanstvene dediščine se kažejo določena delovna

težišča — kot pri iskanju novih virov in njihovem pretresanju s sredstvi pomožnih ved zlasti do približno 1930, v smotrnem pripravljanju sinteze slovenske srednjeveške zgodovine zlasti v prvem desetletju dela na filozofski fakulteti v Ljubljani, pa v pretresanju zgodovine slovenskega kmeta od konca tridesetih let naprej pri pripravi izdaj urbarjev in analizi njihove vsebine.

Vse drugo njegovo delo pa trdno povezuje v celoto vse njegovo življenje. Najprej in najbolj velja to za vse, kar je zvezanega s preučevanjem srednjeveške kolonizacijske zgodovine slovenskega ozemlja. Skoraj vse, kar o tem danes vemo, je rezultat njegovega dela. Njegova zadnja sinteza in zemljevid kažeta, kako veliki so ti izsledki. In prav pri tem zgodovinarju ni nič darovanega. Veliko podoba je treba dobesedno ustvarjati z združevanjem množice podrobnih preiskav od listine do listine, od urbarja do urbarja, od kraja do kraja, od tega do drugega preostanka nekdanjega življenja in tehtanja njegovega pomena. Čudovito, doslej edinstveno poznanje srednjeveških virov, poseben dar prav za delo te vrste in potrpežljivo vztrajanje pri delu so bili potrebni za tako pomemben uspeh, ki pomeni največje dopolnilo nekdanje podobe slovenske zgodovine v zadnjega pol stoletja. To delo pa je bilo zvezano tudi z voljo, po svojih najboljših močeh pomagati svojemu ljudstvu tudi pri vprašanjih, s katerimi se je moralo spopadati za časa avtorjevega življenja. Čudovito poznanje virov in

njegovo značilno trezno presojanje pa so napravili Kosa tudi sicer za splošno priznanega razsodnika v vseh spornih vprašanjih naše starejše zgodovine, čeprav se jih je dotikal le s par besedami in se je sam le izjemoma širše spuščal vanja. Druga takšna vez vsega njegovega dela so bile skrbi za organizacijo zgodovinskega dela, posebej za znanstveni naraščaj na vseh potrebnih mestih. Skrbj za to ni opustil tudi v zadnjem letu, skoraj neprestano privezan na bolniško posteljo. V naše organizacije — zgodovinske in arhivarske — in v naše časopise so vgrajena desetletja njegovega dela.

Prav s tem je najtesneje zvezano tudi njegovo več kot štirideset let trajajoče delo akademskega učitelja, tako da nam je skorajda vsem danes aktivnim slovenskim zgodovinarjem naš akademski oče. Njegova očetovska skrb za učence se ni pretrgala z diplomom, marveč se je kazala tudi v živem zanimanju za naše delo in življenje po odhodu z univerze. Kot široka, po vsej Sloveniji razsuta družina se danes poslavljamo z bolečino od nje, čeprav se poslavljamo le od njegovih telesnih ostankov. Saj ostaja s svojim delom še naprej med nami ves živ, kot razporejevalec dela med nas in kot najboljši pomočnik pri nadaljevanju dela, ki se mu je posvetil vse življenje. Ostaja nam le naloga, da ga nadaljujemo vsak po svojih močeh. V imenu vseh slovenskih zgodovinarjev in arhivarjev moram le zagotoviti našo voljo za izpolnjevanje te naše naloge.

BOGO GRAFENAUER

